

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

Pro A. Cæcina

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

ricula fortem: ad usum, ac disciplinam. peritum: ad consilia, prudentem: ad casum, fortunamque, felicem, domi vobis, ac liberis vestris retinere, quam inimicissimis populi Rom. nationibus, & crudelissimis tradere, & condemnare maleis. At inestis propè signis inferuntur Galli in Fontejum: & instant, atque urgent summo cum studio, summa cum audacia. r nos verò, iudices, non & multis, & firmis praediis, vobis adiutoribus, isti immani, atque intolerandæ barbariæ resistemus? Primum obicitur contra istorum impetus Macedonia fidelis, & amica populo Rom. provincia: quæ cum se, ac suas urbeis non solum consilio, sed etiam manu Fonteii conservatam esse dicat, ut illa per hunc à Thracum adventu, ac depopulatione defensa fuit: sic ab hujus nunc capite Gallorum impetus, terroresque depellit. Constituitur ex altera parte ulterior Hispania, quæ profectò non modò religione sua resistere istorum cupiditati potest, sed etiam sceleratorum hominum perjuræ testimonii ac laudationibus suis refutare. Atque ex ipsa etiam Gallia fidelissima, & gravissima auxilia sumantur. Venit huic subsidio, misero, atque innocenti, Massiliensium cuncta civitas, quæ non solum ob eam causam laborat, ut huic, à quo ipsa servata est, parem gratiam referre videatur: sed etiam, quod ea conditione, atque eo facto se in his terris collocatam esse arbitrat, ne quid nostris hominibus illæ gentes nocere possint. Pugnât pariter pro salute M. Fonteii Narbonensis colonia, quæ per hunc ipsa nuper oblidione hostium liberata, nunc ejusdem miseris, ac periculis commovetur. Denique, ut oportet bello Gallico, ut majorum jura, moresque præscribunt, nemo est civis Rom. qui sibi *ulla excusatione utendum* putet. omnes illius provincie publicani, agricolæ, pecuarii, ceteri negotiatores, uno animo M. Fontejum, atque una voce defendunt. Quòd si tantas auxiliorum nostrorum copias Induriomarus ipse despexerit, dux Allobrogum, ceterorumque Gallorum: num etiam de *matris* hunc complexu, lætissimæ, miserimæque foemina, vobis inspectantibus avellet, atque abstrahet? præsertim cum *virgo Vestalis* ex altera parte germanum fratrem complexa teneat, vestramque, iudices, ac populi Rom. fidem imploret: quæ pro vobis, libertisque vestris tot annos in diis immortalibus placandis oc-

cupata est, ut ea, nunc pro salute sua, fratrisque sui, animos vestros placare possit. cui miseræ quod præsidium, quod solarium reliquum est, hoc amisso? nam ceteræ feminæ *gignere ipsa sibi præsidia*, & habere domi fortunarum omnium *secum*, participemque possunt: huic verò virgini, quid est, præter fratrem, quod aut jucundum, aut carum esse possit? Nolite pati, iudices, aras deorum immortalium, vestraque matris, quotidianis virginis lamentationibus de vestro judicio commoveri. Prospicite, ne ille ignis æternus, nocturnis Fonteie laboribus, vigilisque servatus, sacerdotis vestrae lacrymis extinctus esse dicatur. Tendit ad vos virgo Vestalis manus supplices, eadem, quas pro vobis diis immortalibus tendere consuevit. cavete, ne periculosum, *superbumque* sit, ejus vos obsecrationem repudiare, ejus preces si dii aspernentur, hæc salva esse non possent. Videtisne subito, iudices, virum fortissimum, M. Fontejum, parentis, & fororis commotatione lacrymas profudisse? Qui numquam in acie pertimuerit, qui se armatus sæpe in hostium manum multitudinemque immiserit, cum in ejusmodi periculis eadem se *solacia suis relinquere* arbitretur, quæ suus pater sibi reliquisset: idem nunc perturbato animo pertimescit, ne non modo ornamento, & adjumento non sit suis, sed etiam cum acerbissimo luctu dedecus æternum miseris, atque ignominiam relinquat. O fortunam longè disparem, M. Fonteii, si deligere potuisses, ut potius *reli* tibi Gallorum, quàm *perjuris* intereundum esset. tum enim vitæ socia *virtus*, mortis comes *gloria* fuisset. nunc verò qui est dolor, victoriae te, atque imperii poenas ad eorum arbitrium sufferre, qui aut victi armis sunt, aut invitissimi parauerunt? A quo periculo defendite, iudices, civem fortem, atque innocentem: curate, ut *nostris testibus* plus, quàm alienigenis credidisse videamini: plus saluti civium, quàm hostium libidini consuluisse: graviorem duxisse ejus obsecrationem, quæ vestris sacris præsit, quàm eorum audaciam, qui cum omnium sacris, delubrisque bella gesserunt. postremò prospicite, iudices, id quod ad dignitatem populi Romani maximè pertinet, ut plus apud vos preces virginis Vestalis, quàm *misera* Gallorum valuisse videantur.

M. TULLII CICERONIS

PRO

A. CÆCINA,

ORATIO DUODECIMA.

SYNOPSIS.

Quaestio, An Cæcina ab Æbutio interdicto unde visit restituendus? Actor seu vi dejectus, Aulus Cæcina: Cæcina patris natus Cicero: Res Æbutius. Recuperatores, iudices à prætorè Dolabella dati. Act. circiter annum urbis 683.

I, QUANTVM in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro, atque in iudiciis impudentia valeret: non minus nunc in causa cederet A. Cæcina Sex. Æbutii impudentia, quàm tum in vi faciendi cessit audacia. Verùm & illud considerari hominis esse putavit, QVA DE RE jure de-

certari oporteret, armis non contendere: & hoc constantis, qui cum vi, & armis certare noluisse, eum jure, iudicioque superare. Ac mihi quidem cum auctor præcipue fuisse videtur Æbutius in convocandis hominibus & armandis: tum impudens in iudicio: non solum quòd in iudicium venire ausus est (nam id quidem, tametsi improbè sit in aperta re, tamen *maiestas est jaro usitatum*) sed quòd

A 2

1. *Nec vero, iudices, non multis & firmis praediis.* Sic quidem edicio Victorii, nam antiquissimè desiniturur negatiua. Pal. no-

ster, solum habet; audacia. *Videò iudices, & multis & infirmis praediis.*

quod non dubitavit id ipsum, quod arguitur, confiteri nisi forte hoc rationis habuit: quoniam, si facta vis esset moribus, superior in possessione retinenda non fuisset: quia contra jus, moremque facta sit, A. Cæcinam cum amicis metu perterritum profugisse: nunc quoque in iudicio, si causa more, institutoque omnium defendatur, nos inferiores in agendo non futuros: 2. *in* a consuetudine recedatur, se, quod impudentius egerit, hoc superiorem discessurum, quasi verò aut *in* iudicio possit idem improbitas, quod in vi confidentia: aut non eò libentius tum audaciter cesserimus, quo nunc impudentia facilius obfisteremus. Itaque longè alia ratione, recuperatores, ad agendam causam hac actione venio, atque initio veneram. Tum enim nostræ causæ spes erat posita in defensione mea, nunc in confessione adversariis: tum in nostris, nunc verò in illorum testibus: de quibus ego antea laborabam, ne, si improbi essent, falsi aliquid dicerent: si probi existimarentur, quod dixissent, probarent: nunc sum animo æquissimo. Si enim sunt viri boni: me adjuvant, cum id iurati dicunt, quod ego injuratus insimulo. *in* autem minus idonei: me non lædunt, cum, iis sive creditur hoc ipsum, quod nos arguimus, sive fides non habetur, de adversarii testimonio fide derogatur. Verumtamen cum illorum causæ actionem considero, non video, quid impudentius dici possit, cum autem vestram in iudicando dubitationem: vereor, ne id, quod videtur impudenter fecisse, astute, & callide fecerint. Nam, si negassent vim hominibus armatis esse factam, faciliè honestissimis testibus in re perspicua tenerentur. *in* confessi essent, & id, quod nullo tempore iure fieri potest, tum ab *se* iure factum esse defenderent: sperarunt, id quod assecuti sunt, se injecturos vobis causam deliberandi, & iudicandi iustam moram, ac religionem, simul illud, quod indignissimum est, futurum arbitrati sunt, ut in hac causa non de improbitate Sex. Æbutii, sed de iure civili iudicium fieri videretur. Qua in re, si mihi esset unius A. Cæcinæ causa agenda, profiterer satis idoneum esse me defensorem, propterea quod fidem meam, diligentiamque præstarem: quæ cum sunt in actore causæ, nihil est, in re præsertim aperta, ac simplici, quod excellens ingenium requiratur. Sed cum de eo iure mihi dicendum sit, quod pertinet ad omnes, quod constitutum sit à maioribus, conservatum usque ad hoc tempus: quo sublato non solum pars aliqua juris deminuta, sed etiam vis ea, quæ iuri maxime est adversaria, iudicio confirmata esse videatur: video summi ingenii causam esse: non uti demonstratur quod ante oculos est, sed ne, si quis vobis error in tanta re sit obiectus, omnes potius me arbitrentur causæ, quam vos religioni vestræ detulisse. Quamquam ego mihi sic persuadeo, recuperatores, non vos tam propter juris obscuram, dubiamque rationem bis jam de eadem causa dubitasse, quam quod videtur ad summam illius existimationem hoc iudicium pertinere, 3. *moram ad* condeinandum, acquisisse, simul & illi spatium ad sese colligendum dedisse. Quod quoniam jam in consuetudinem venit, & id viri boni, vestri similes, in iudicando faciunt, reprehendendum fortasse minus, querendum verò magis etiam videtur: idè quod OMNIA IUDICIA, aut distrahendarum controversiarum, aut puniendorum malefactorum causa repetita sunt: quorum alterum levius est, propterea quod & minus lædit, & persæpe *disceptatore domestico* iudicatur: alterum est vehementissimum, quod & ad

graviores res pertinet, & non honorariam operam amici, sed severitatem iudicis, ac vim requirit. Quod est gravius, & cuius rei causa maxime iudicia constituta sunt, id iam mala consuetudine dissolutum est, nam UT QUARQUE res est suspensiva: sic maxime, & 4. maturissime iudicanda est, ea, in qua existimationis periculum est, tardissime iudicatur. Qui igitur convenit, quæ causa fuerit ad constituendum iudicium, eandem moram esse ad iudicandum? Si quis, quod *spondit*, qua in re verbo se uno obligavit, id non facit, maturo iudicio, sine ulla religione iudicis condemnatur, qui per tutelam, aut societatem, aut rem mandatum, aut fiducia rationem, fraudavit quempiam, in eo, quod delictum majus est, eò poena est tardior, est enim turpe iudicium, & 5. tacto quidem turpe. Videte igitur quam iniquè accidat, quia res indigna sit, idè turpen existimationem sequi: quia turpis existimatio sequatur, idè rem indignam non iudicari. At si quis mihi hoc iudex, recuperatorve dicat, *Potuisse* enim leviori actione configere: potuiti ad tuum jus faciliore, & commodiore iudicio pervenire, quare aut muta actionem, aut noli mihi instare, ut iudicem: tamen is aut timidior videatur, quam foret, aut cupidior, quam sapienti rem iudicem esse æquum est, si aut mihi præscribat, quem admodum meum jus persequar, aut ipse id, quod ad se delatum sit, non audeat iudicare. Etenim si pratoris, qui iudicia dat, numquam petitori præstituit, qua actione illum uti velit, videte quam iniquum sit, constituta jam re, iudicem, quid agi poterit, aut quid possit, non quid *alium* sit, querere. Verumtamen nimix vestræ benignitati pareamus, si alia ratione jus nostrum recuperare possemus. Nunc verò QVIS EST, qui aut vim armatis hominibus factam relinqui parerit oportere, aut ejus rei & leviozem actionem nobis aliquam demonstrare possit? Ex quo genere peccati, ut illi clamitant, vel injuriarum, vel capitis iudicia constituta sunt, in eo potestis atrocitatem nostram reprehendere, cum videtis nihil aliud actum, nisi possessionem per invidictam esse repetitam? Verum sive *vis existimationis* illius periculum, sive juris dubitatio tardiores fecit adhuc ad iudicandum: alterius rei causam vosmetipsi jam vobis, sæpius pro lato iudicio, sustulistis: alterius ego vobis hodierno die causam profecto auferam, ne diutius de controversia nostra, ac de communi iure dubitetis. Et, si forte videbor altius initium rei demonstrandæ petisse, 7. quam me ratio juris, & jus, de quo iudicium est, & natura causæ coegerit, quæ ut ignoscatis, non enim minus laborat A. Cæcina, ne *summo iure* egisse, quam ne certum jus non obtinuisse videatur. M. Fulcinus fuit, recuperatores, è municipio Tarquinienfi, qui & domi lux cum primis honestus existimatus est, & Romæ argentariam non ignobilem fecit. Is habuit in matrimonio Cæcenniam, eodem è municipio, summo loco natam, & probatissimam feminam, sicut & virus multis ipse rebus ostendit, & in morte sua testamento declaravit. Huic Cæcenniam fundum in agro Tarquinienfi vendidit temporibus illis difficillimis solutionis. Cum uteretur dote uxoris numerata: quo mulieri esset res cautior, curavit, ut in eo fundo dos collocaretur. A liquanto post, jam argentaria dissoluta, Fulcinus huic fundo uxoris continentia quadam prædia, atque adjuncta mercatur. Moritur Fulcinus: (multa enim, quæ sunt in re, quia remota sunt à causa, prætermittam) testamento facit heredem, quem habebat è Cæcenniam filium: usufructum omnium

1. *si facta vis esse moribus.* Negativa vulgatae editionis non erat in Palatinis nostris auctor Horum in 2.
2. *Si a consuetudine recedatur.* Ita Lambinus, & adspulparat ei ed. antiquissima anni sal. CCC. LXXXIII. & LXXXVIII. quatenus habet, *si non a cons.* nam annis duobus minor vulgato subservit, *si a cons.* quod & in Pall. quorum tamen hanc habent orationem.
3. *Moram ad condeinandum, acquisisse.* Guelletus conjicit, *acquisisse*.
4. *Maturissime iudicanda est.* Æschuridicus codex, *iudicanda, tot.*

san melius.

5. *Et facta quidem sumpt.* J. P. Manutius factum, sed è conjectura.
6. *Leviorum actionem.* Nescio an possit locum habere quod est in Pall. *leviorum*.
7. *Quam me ratio querit.* *Quæ de quo, &c.* Lambinus, & 7. *de quo* Guelletus, *quæ ejus de quo.* namque vult errorem, quod veteres dupliciter 7. ut docet Quintilianus 3. affirmant Tullium perpetuo scripturæ *de quo, de quo, &c.* J. Sed

omnium bonorum suorum Caennix legat ut frueretur una cum filio. Magnus homo viri, jucundus mulieri fuisse, si duritiam esse licuisset. frueretur enim bonis cum eo, quem suis bonis heredem esse cupiebat, & ex quo maximum fructum ipsa capiebat. Sed hunc fructum mature fortuna ademit. nam brevi tempore M. Fulcinus adolecens mortuus est: heredem P. Caennium fecit: uxori grande pondus argenti, matricque partem bonorum majori legavit. Itaque in partem mulieris vocata sunt. Cum esset hac auctio hereditaria constituta: Abutius ille, qui jamdum Caennix viduitate, ac solitudine aletetur, ac se cum in familiaritate infusus haec ratione, ut cum aliquo suo compendio negotia mulieris. si qua acciderent, controversiaque sui caperet: versabatur quoque eo tempore in his rationibus afectionis, & partitionis: atque a se ipse inferebat, & intrudebat: & in eam opinionem Caenniam adducebat, ut mulier impurata nihil putaret agi calidius posse, ubi non adesset Abutius. Quam personam jam ex quotidiana cognoscitis vita recuperatores, & multorum assentatoris, cognitoris viduarum, defensoris nimium Ingoti, conciti ad rixam, inepti ac stulti inter viros, INTER MULIERES PERITI IARIS ET CALLIDI: hanc personam imponite Abutio is enim Caennix tuit Abutius: ne forte queratis, num propinquus? nihil alienius amicus aut a Patre, aut a viro traditus? nihil minus. quis igitur? ille, quem supra deformavi; volunarius amicus mulieris, non necessitudine aliqua, sed sua officio. simulataque sedulitate conjunctus: magis opportuna opera nonnunquam, quam aliquando fideli. Cum esset, ut dicere institueram, constituta auctio Romae, suadebant amici, cognatique Caennix, id quod ipsi quoque mulieri in mentem veniebat; quoniam potestas esset emendi fundum illum Fulcinianum, qui fundo ejus antiquo continens esset, nullam esse rationem, amittere eadem occasio; cum praesertim pecunia ex partitione deberetur; nusquam eam posse melius collocari. itaque mulier facere constituit: mandat ut fundum sibi emat. Cui tandem? cui putatis? an non in mentem venit omnibus, hominis illius ad hoc munus, & ad omnia mulieris negotia parati, sine quo nihil satis caute, nihil satis calide agi possit? recte attenditis. Abutio negotium datur. Adit ad tabulam, licet Abutius. detentent emtores multi, partim gratia Caennix: partim etiam pietio. fundus addicitur Abutio: pecunia argenti promittit Abutius: quo testimonio nunt vir optatus utitur, sibi emum esse, quasi vero aut nos ei nequeamus additum, aut tum quisquam fuerit, qui dubitavit quin emetur Caennix, cum id plerique scirent: omnes se se audissent: hi conjectura asserebant, cum pecunia Caennix ex illa hereditate deberetur: eam porro in pradiis collocari maxime expediret: essent autem pradia, quae mulieri maxime convenirent: ea venirent: liceret is, quem Caennix dare operam nemo miraretur: sibi emere nemo posset suspicari. Hac emtione facta, pecunia solvitur a Caennix. cujus rei putat esse rationem reddi non posse, quod ipse tabulas auerit: se autem habere argentarii tabulas, in quibus sibi expensa pecunia lata sit, acceptaque relata: quasi id aliter fieri oportuerit. Cum omnia ita facta essent, quem admodum nos defendimus, Caennix fundum possedit, locavitque: neque ita multo post A. Caennix nupsit. Ut in pauca conferam, testamento facta mulier moritur. fa-

cit heredem ex deum e, & semuncia Caenniam: ex duabus sextulis M. Fulcinium, libertum superioris viri: Abutio textulam adpergit. hanc textulam illa mercedem isti esse voluit assiduam, & molestiam, siquam susceperat. Ille autem hac textula se aniam retinere omnium controversiarum putat. Jam principio ausus est dicere, non posse heredem esse Caennix Caenniam: quod is detentore iure esset, quam ceteri cives, propter incommodum Volaterranorum, calamitatemque civilem. Itaque homo timidus, impetuosusque, qui neque animi, neque consilii satis haberet, non putavit esse tanti hereditatem, ut de civitate in dubium veniret. concessit, credo, Abutio, quantum vellet, de Caennix bonis ut haberet: immo, ut viro forti, ac sapienti dignum fuit, ita calumniam, sultitiamque obmissus, ac contudit. In possessione bonorum cum esset, & cum ipse textulam suam nimium exaggeraret, nomine heredis arbitrum familiae erescundae postulavit. atque illis paucis diebus, posteaquam videt nihil se ab A. Caennix posse, litium terrore, abradere: homini Romae in foro denuntiat, fundum illum, de quo ante dixi, cujus istum emtorem demonstravi fuisse, mandatu Caennix, suum esse seque sibi emisse. Quid ais? Istius ille fundus est, quem sine ulla controversia quadriennium, hoc est, ex quo tempore fundus venit, quoad vixit, possedit Caennix? Ufus enim, inquit, ejus, & fructus fundi, testamento viri, fuerat Caennix. Cum hoc novae litis genus tam malitiose intenderet, placuit Caennix, de amicorum sententia constituere, quo die in rem praesentem veniret, & de fundo Caennix moribus deduceretur. Colloquuntur dies ex utriusque commodo sumitur. Caennix cum amicis ad diem venit in castellum Axiam: ex quo loco fundus is, de quo agitur, non longe abest. Ibi certior fit a pluribus, homines permultos, liberos, atque servos, coegisse, & armasse Abutium. Cum id partim mirarentur, partim non crederent: ecce ipse Abutius in castellum venit. denuntiat Caennix se armatos habere: abiturum eum non esse, si accessisset. Caennix placuit, & amicis, quoad videretur salvo capite fieri posse, experiri. Tum de castello descendunt: in fundum proficiscuntur: videtur temere commissum. verum, ut opinor, hoc fuit causa. tam temere istum re commissurum, quam verbis nuntiabatur, nemo putavit. Atque iste ad omnes introitus, qua adiri poterat non modo in eum fundum, de quo controversia fuerat, sed etiam in illum proximum, de quo nihil ambigebatur, armatos homines opponit. Itaque primo cum in antiquum fundum ingredi vellet, quod ea proximè accedi poterat: frequentes armati obstitit. Quo loco depulsus Caennix, tamen, qua potuit, ad eum fundum & profectus; ex quo ex conventu vim fieri oportebat. ejus autem fundi extremam partem olea directo ordine definiunt. Ad eas cum accederetur, iste enim omnibus copiis praesto fuit. servumque suum, nomine Antiochum, ad se vocavit, & clara voce imperavit, ut eum, qui illum olearam ordinem intrasset, occideret. Homo, mea sententia, prudentissimus Caennix tamen in hac re plus mihi animi, quam consilii videtur habuisse. nam cum & armatorum multitudinem videret, & eam vocem Abutii, quam commemoravi, audisset; tamen accessit propius, & jam ingrediens intra sinem ejus loci, quem olea terminabant, impetum armati Antiochi, ceterorumque reia, atque incurfus refugit. Eodem tempore se

A a 2 in

Hotomanni.

6. De amicorum sententia constituere quo die in rem. Lambinus, diem constituisse, quo die; sed nullius libri fide.

7. Quam verbis nuntiabatur. Sic Turingicus liber Suffridi Petrei, & placuit Guelielmo, neque mihi displicet. nam licet Pal. pr. & verusculi itent pro recepta lect one; est tamen in sec. dat. minus abatur, aut certe imitabatur.

8. Profectus, ex quo ex conventu. Pal. sec. in qua. hodie cum habent profectus est, ex quo est. sed verbum illud manavit ab Hotomanni arbitratu; in nullo est edito scriptore.

L. Sp. 178

1. Sed hunc fructum mature fortuna ademit. Lambinus conjicit: primum Guelielmus, quare non video quare.
2. Se ipse inferebat. Ita & mihi nostris: secundusque statim postea inferebat, pro intrudebat. Guelielmus malebat, ingerere. P. Manutius inferebat.
3. Mulierem assistentem. Guelielmus inclinabat in assistentem.
4. In possessione bonorum cum esse. Editio anni CCCXCIX. habet possessionis: unde putabatur Guelielmus fieri, in possessione bonorum cum esse. & vico illud possessionis ex parte in Pal. pr. ac sec.
5. Quid ais? Istius ille fundus est. P. Manutius, & Lambinus, ante ille fundus est, &c. non e libris tamen, sed ex Mariolano

in fugam conferunt unâ amici, advocatque ejus metu perterriti, quemadmodum illorum testem dicere audistis. His rebus ita gestis, P. Dolabella prætor interdixit ut est consuetudo, DE VI, HOMINIBUS ARMATIS, sine ulla exceptione, tantum, ut, unde deiecit, restitueret. Restituisse se dixit. 1. sponsio facta est, hac de sponsione vobis judicandum est. Maxime fuit optandum Cæcinæ, recuperatores, ut controvertat nihil haberet, secundo loco, ut ne cum tam improbo homine, tertio, ut cum tam stulto haberet, etenim non minus nos stultitia illius sublevar, quam lædit improbitas. Improbus fuit, quod homines coegit, armavit: coactis, armatisque vim fecit. læsit in eo Cæcinam, sublevarit ibidem, nam in eas ipsas res, quas improbitissime fecit, testimonia sumit, & eis in causa testimoniis utitur. itaque mihi certum est, recuperatores, antequam ad meam defensionem, meosque testes venio, illius uti confessione, & testimoniis. Quid confitetur, atque ita libenter confitetur, ut non solum fateri, sed etiam profiteri videatur, recuperatores? Convocavi homines: coegi: armavi: terrore mortis, ac periculo capitis, ne accederes, obstiti: ferro, (inquit) ferro, (& hoc dicit in judicio) te rejeci, atque peterrui. Quid? testes quid ajunt? P. Vetilius, propinquus Æbutii, se Æbutio cum armatis servis venisse advocatum. Quid præterea? fuisse complureis armatos. Quid aliud? minatum esse Æbutium Cæcinæ. Quid ego de hoc teste dicam, nisi hoc, recuperatores, ut idcirco non minus ei credatis, quod homo minus idoneus habetur: sed ideo credatis, quod ex illa parte id dicit, quod illi cause maxime est alienum? A. Terentius, alter testis, non modo Æbutium, sed etiam se ipsum arguit, in Æbutium hoc dicit, armatos homines fuisse: de se autem hoc prædicat, Antiocho, Æbutii servo, imperasse, ut in Cæcinam adventientem, cum ferro invaderet. Quid loquar amplius hoc de homine? in quem ego dicere, cum rogaret a Cæcina, nunquam volui, ne arguere illum rei capitalis viderer: de eo dubito nunc, quomodo aut loquar, aut taceam, cum ipse hoc de se juratus prædicet. deinde L. Coelius non solum Æbutium cum armatis dixit fuisse compluribus, verum etiam cum advocatis perpaucis eo venisse Cæcinam. De hoc ego teste detraham: cui æquè, atque meo testi, ut credatis, postulo? P. Memmius secutus est, qui suum non parvum beneficium commemoravit in amicis Cæcinæ, quibus sese viam per fratris sui fundum dedisse dixit, qua effugere possent, cum essent metu omneis perterriti. Huic ego testi gratias agam, quod & in te misericordem se præbuit, & in testimonio religiosum. A. Atilius, & ejus filius L. Atilius, & armatos ibi fuisse, & se suos armatos adduxisse dixerunt: etiam hoc amplius: cum Æbutius Cæcinæ malum minaretur, ibi tum Cæcinam postulasse, ut moribus deductio fieret. Hoc idem P. Rutilius dixit, & eò libentius dixit, ut aliquo in judicio ejus testimonio creditum putaretur. Duo præterea testes a nihil de vi, sed de ipsa emtione fundi dixerunt. P. Cæcennius, auctor fundi, non tam auctoritate gravi, quam corpore: & argentarius Sex. Clodius, cui nomen est Phormio, nec minus niger, nec minus confidens, quam ille Terentianus est Phormio, nihil de vi dixerunt, nihil præterea, quod ad vestrum judicium pertineret. Decimo vero loco testis expectatus, & ad extremam reservatus, dixit, senator populi Romani, splendor ordinis, decus atque ornamentum judiciorum, exemplar antiquæ religionis, Fiducianus Falcule: qui cum ita vehemens, acertusque venisset, ut non modo Cæcinam perjurio suo læderet, sed etiam mihi videretur irasci: ita eum placidum, mol-

lemque reddidi, ut non auderet, sicut meministis, iterum dicere, quot milia fundus suus abesset ab urbe, nam cum dixisset 3 minus abesse LIII. populus cum risu acclamavit, ipsa esse meminerant enim omnes, quantum in Albianio judicio accepisset. In eum quid dicam, nisi id, quod negare non possit? venisse in consilium publicæ quaestionis, cum ejus consilii iudex non esset: & in eo consilio, cum causam non audisset, & potestas esset ampliandi, dimisse sibi LIQUERE: dum incognita re judicare voluisset, maluisse condemnare, quam absolvere: cum, si uno minus damnarent, condemnari reus non posset, non ad cognoscendam causam, sed ad explendam damnationem præstò fuisse. Utrum gravius aliquid in quempiam dici potest, quam ad hominem condemnandum, quem numquam vidisset, neque audisset, adductum pretio esse? An certius quidquam obijci potest, quam quod is, cui obijcit, ne nutu quidem infirmare conatur? Verumtamen is testis, ut facile intelligeretis, eum non adfuisse animo, cum ab illis causa ageretur, testesque dicerent, sed tantisper de aliquo reo cogitasse: cum omnes ante eum dixissent testes, armatos cum Æbutio fuisse complureis: solus dixit non fuisse. Vilis est mihi primò veterator intelligere præclarè, quid causa optaret: & tantummodo errare, quod omneis testes infirmaret, qui ante eum dixissent: cum subito ecce idem, qui solet, suos solos servos armatos fuisse dixit. Quid huic tu homini facias? nonne concedas interdum, ut excusatione summæ stultitiæ, summæ improbitatis odium deprecetur? Utrum, recuperatores, his testibus non credidistis, cum, quid liqueret, non habuistis? At controversia non erat, quin verum dicerent. An in coacta multitudine, in armis, in telis, in præsentis metu mortis, perspicuo periculo cædis, dubium vobis fuit, utrum esse vi aliqua videretur, necne? Quibus igitur in rebus vi intelligi potest, si in his non intelligitur? An verò illa defensio vobis præclara visa est? Non deieci, sed obstiti, non enim te sum passus in fundum ingredi: sed armatos homines opposui: ut intelligeres, si infundo pedem posuisses, statim tibi esse pereundum. Quid ais? is, QUI ARMIS perterritus, fugatus, pulsus est, non videtur esse dejectus? posterius de verbo videbimus: nunc rem ipsam ponamus: quam illi non negant: & ejus rei jus, actionemque queramus. Est hæc res posita, quæ ab adversario non negatur: Cæcinam, cum ad constitutam diem tempusque venisset, 4 ut jus ac deductio moribus fieret, pulsum, prohibitorum esse vi, coactis hominibus, & armatis. Cum hoc conser, ego homo imperitus juris, ignarus negotiorum, ac litium, hanc puto me habere actionem, ut per interdictum, meum jus teneam, atque injuriam tuam persequare. Fac in hoc errare me, nec ullo modo posse per hoc interdictum id assequi, quod velim, te uti in hac re magistro volo. Quæro, si tunc aliqua hujus rei actio, an nulla, convocari homines propter possessionis controversiam non oportet: armari multitudinem, juris retinendi causa, non convenit: Nec IVRI quidquam tam inimicum, quam vis: nec aquirari quidquam tam infestum est, quam convocati homines, & armati. Quod cum ita sit, resque ejusmodi sit, ut in primis à magistratibus animadvertenda esse videatur, iterum quæro, si tunc ejus rei aliqua actio, an nulla, nullam esse dices? audire cupio: qui in pace, & otio, cum manum fecerit, copias paravit, multitudinem hominum coegerit, amavit, instruxerit, homines hæreticos, qui ad consilium experlendi juris gratia venissent, armis, viris, terrore, periculoque mortis sepulerit, fugarit, avertit, hoc dicat, Feci equidem, quæ dicitis, omnia: & ea sunt & tur-

bulentia,

1. Sponsio facta est. hac de sponsione vobis, Cicero. Pall. nostri, item tres edit. antiquissimæ, non agnoscunt illa, sponsio facta est. hac de. examinetur onohores. nam non de nihilo libri tot conspirant.

2. Nihil de vi, sed de ipsa emtione fundi. Pall. pr. ipsa atque emtione. nequè aliter secundus, sed sine spatio vacuo, ergo desit

aliquid oportet.

3. Minus abesse LIII. populus. Pall. ambo & editio primogenia servant, minus habere LIII. quod perpetuoque religiosiores Tullii amatores.

4. Utique ac deductio. Habet & Pal. sec. illud Lambini vii.

valente, & temeraria, & periculosa. Quid ergo est? impunitè feci nam quid agas mecum ex jure civili, ac pratorio, non habes. Itane verò recuperatores? hoc vos audietis? & apud vos dici patiemini sapius? cum majores nostri tanta diligentia, prudentiaque fuerint, ut omnia omnium non modo tantarum rerum, sed etiam tenuissimarum jura statuerint, persequutique sint, ut hoc genus unum, vel maximum praeitterent: ut, si qui me exire domo mea cogissent armis, haberem actionem; si qui introire prohibuissent, non haberem? Nondum de Caecina causa dispuro, nondum de jure possessionis nostrae loquor tantum de tua defensione, C. Piso, queror. Quando ita dicis, & ita constituis, Si Caecina, cum in fundo esset, inde dejectus esset, tum per hoc interdictum eum restitui oportuisse: nunc verò dejectum nullo modo esse inde, ubi non fuerit: hoc interdicto nihili nos assecutos esse: quero, si te hodie domum tuam redeuntem coacti homines, & armati, non modo limine, testoque adium tuarum, sed primo aditu, vestibuloque prohibuerint, quid acturus sis. Moneramicus meus te, L. Calpurnius, ut idem dicas, quod ipse ante dixit, injuriarum. Quid? ad causam possessionis: quid? ad restituendum eum, quem oportet restitui: quid denique? ad jus civile; aut ad actoris notionem, & animadversionem, ages injuriarum? Plus tibi ego largiar, non solum egeris, verum etiam condemnatis licet: numquid magis possidebis? Actio enim injuriarum non jus possessionis assequitur, sed dolorem imminuta libertatis iudicio, poenaeque mitigat. Prator ingreca, Piso, tanta de re tacebit? quemadmodum te restituit in aedei tuas, non habebit? Qui dies totos aut vim fieri vetat, aut restitui factam jubet: qui de follis, de eloacis, de minimis aquarum, itinerumque controversiis interdicat, is repente obmutescet? in atrocissima re quid faciat, non habebit? & C. Pifone domo testisque ius prohibito, prohibito, inquam, per homines coactos, & armatos, prator quemadmodum more, & exemplo optulari possit, non habebit? Quid enim dicit? aut quid tu, tam insigni accepta injuria, postulas? Unde vi prohibitus sis, nemo unquam interdixit. novum est, non dico inusitatum, verum omnino inauditum. Unde dejectus? quid proficies, cum illi hoc respondeant tibi, quod tu nunc mihi armatos se tibi obtulisse, ne in aedei accederes: deijci porro nullo modo potuisse, qui non accesserit? Deijci ego, inquis, si quis meorum deijcitur. Omnino, jam bene agis: à verbis enim recedis, & aequitate uteris nam verba ipsa si sequi volumus, quomodo tu deijceris, cum servus tuus deijcitur? Verum ita est, uti dicis, te dejectum debeat intelligere, etiam si tactus non fueris. nonne? Age nunc, si ne tuorum quidem quisquam loco motus erit, atque omnes in aedibus adservati, ac retenti: tu solus prohibitus, & à tuis aedibus vi, atque armis perterritus: utrum hanc actionem habebis qua nos usi sumus, an aliam quampiam, an omnino nullam? nullam esse actionem dicere in re tam insigni, tamque atroci, neque prudentia: neque auctoritate tua est, alia siqua forte est qua nos fugerit, dic, qua sit, cupio discere. Hæc si est, qua nos usi sumus: te iudice, vincamus necesse est, non enim ve reor, ne hoc dicas, in eadem causa, eodem interdicto, te oportere restitui, Caecina non oportere. Etenim cui perspicuum non sit, a dincertum revocari bona, fortunas, possessiones omnium: si ulla ex parte sententia huius interdicti diminuta, aut infirmata sit: si auctoritate virorum talium, 2 jus a minorum hominum iudicio approbatum vi-

deatur, in quo iudicio non de armis dubitatum, sed de verbis quaesitum esse dicatur? Is ne apud vos obtinebit causam suam, qui se ita defenderit? Ejeci ego te armatis hominibus, non deiec. ut tantum facinus non in æquitate defensionis, sed in una litera latuisse videatur? huiusce rei vos statueris nullam esse actionem, 3 nulli experiundi jus constitutum, quod obtulerit armatis hominibus? qui multitudine coacta, non introitu, sed omnino aditu quempiam prohibuerit? 4 Quid ergo? hoc, quam habet vim? ut illa res aliquid aliqua ex parte differre videatur, utrum, pedem cum intulero, atque in possessionem vestigium fecero, tum expellar, atque deijciar: an quum eadem vi, atque iisdem armis mihi ante occurratur, ne non modo intrare, verum etiam adipicere, aut adipirate possim? qui hoc ab illo differt? ut ille rogatur restituere, qui ingressum expulerit: ille, qui ingredientem repulerit, non cogatur? Videte, per deos immortales, quod jus nobis, quam conditionem volumus ipsi, quam denique civitati legem constituere volitis. Huiusce generis una est actio per hoc interdictum, quo nos usi sumus constituta. ea si nihil valet, aut si ad hanc rem non pertinet: quid negligentius, aut quid stultius majoribus nostris dici potest, qui aut tanta rei praeferunt actionem: aut eam constituerint, quæ nequam satis verbis causam, & rationem juris amplecteretur? Periculosum est dissolvi hoc interdictum: est capiosum omnibus, rem ullam constitui ejusmodi, quæ, cum armis gesta sit, rescindi jure non possit, verum tamen est turpissimum illud, tanta stultitia prudentissimos homines condemnari, ut vos iudicetis, huius rei interdictum, atque actionem in mentem majoribus nostris non venisse. Queramus, inquit, licet: tamen hoc interdicto abutius non tenetur. Quid ita? Quod vis Caecina facta non est? Dicit in hac causa potest, ubi arma fuerint, ubi coacta hominum multitudo, ubi instructi, & certis locis cum ferro homines collocati, ubi minæ, pericula, terroresque mortis, ibi vim non fuisse? Nemo, inquit, occisus est, neque sauci. Quid ais? de possessionis controversia, & de privatorum hominum contentione juris loquamur, tu vim negabis esse factam si cades, & occiso facta non erit? Ego exercitus maximos, sæpe pulsos, & fugatos esse dico, terrore ipso, imperique hostium, sine cuiusquam non modo morte, verum etiam vulnere. Etenim, recuperatores, non ea sola vis est, quæ ad corpus nostrum, vitamque pervenit, sed etiam multo major ea, quæ, periculo mortis injecto, formidine animum perterritum, loco sæpe, & certo de statu demovet. Itaque saucii sæpe homines, cum corpore debilitantur, animo tamen non cedunt, neque eum relinquunt locum, quem statuerint defendere. At alii pelluntur integri: ut non dubium sit, quin major adhibita vis ei sit, cujus animus sit perterritus, quam illi, cujus corpus vulneratum sit. Quod si vi pulsos dicimus exercitus esse eos, qui metui, ac tenui sæpe suspitione periculi fugerunt: & si non solum impulsu scutorum, neque conspectu corporum, neque ictu comminus, neque coniectione telorum: sed sæpe, amore ipso militum, aut instructione, ad spectuque signorum magnas copias pulsas esse, & vidimus, & audivimus: quæ vis in bello appellatur, ea in otio non appellabitur? & quod vehemens in re militari putatur, id leve in iure civili iudicabitur? & quod exercitus armatos movisse? & advo- cationem togatorum non videbitur movisse? & vulnus corporis magis istam vim, quam terror animi declarabit? & laucatio quaeretur, cum fugam factam esse constabit?

A 3

Tuis

1. Aut ad aliorum nocentem & animadversionem. Horomanus emendat, non ad aliorum nocentem & animadversionem, sed ad nocentem. Galselmus con- ject, aut ad nocentem nocentem, &c. Cuius citat vulgatum libro vi. Eundem, cap 7.

2. In auctoritate hominum iudicio approbatum. Lambinus, vii auctoritate, sed approbata, verum præter libros, locutus scilicet sententiam Horo-

mani; tanquam auctoritatem nullam sit jus.

3. Nihil experiendi, quo constitutum. Est à Pal. sec. atque Erfurdien- sibus coll. nulli, nisi in Tulliano.

4. Quid erit, hoc quam habet vim? &c. Lambini ossas hinc eiec- securus prius colosusque membranas nostras.

Tuus enim testis hoc dixit, metu perterritis nostris advocatis, locum, quā effugerent, demonstrasse. Qui non modo ut fugerent, sed etiam ipsius fugæ tutam viam quaesierunt, his vis adhibita non videbitur? Quid igitur fugiebant? propter metum. Quid metuebant? vim videlicet. Potestis igitur principia negare, cum extrema conceditis? Fugisse perterritos confitemini; causam fugæ dicitis eandem, quam omnes intelligimus, arma, multitudinem hominum, incursionem, et atque impetum armatorum: hæc tibi conceduntur esse facta; ibi vis facta negabitur? At verò hoc quidem jam vetus est, & majorum exemplo multis in rebus usitatum: cum ad vim faciendam veniretur, si quos armatos quamvis procul conspexissent, ut statim testificati discederent, optimè sponsonem facere possent. **NI ADVERSUS EDICTVM PRAEFORIS VIS FACTA ESSET.** Itane vero? scire esse armatos, satis est, ut vim factam probes: in manus eorum incidere, non est satis? adspæctus armatorum ad vim probandam valebit: incurtus, & impetus non valebit? quid abierit, facilius sibi vim factam probabit, quam qui effugerit? At ego hoc dico: si, ut primo in castello Cæcina dixit A. butius, se homines coegisset, & armasse: neque illum, si eò accessisset, abiturum: statim Cæcina discessisset: dubitare vos non debuisset, quin Cæcina facta vis esset. si verò, simul ac procul conspexit armatos, recessisset: eò minus dubitaretis, omnis enim vis est, quæ periculo aut decedere nos alicunde cogit, aut prohibet accedere. Quòd si aliter statuatis: videte, ne hoc vos statuatis, qui vivus discesserit, ei vim non esse factam: ne hoc omnibus, in possessionem controversiis, praescribatis, ut consilendum sibi, & armis decertandum putent; ne, quemadmodum in bello, *poena ignavia* ab imperatoribus constituitur, sic in iudiciis deterior causa sit eorum, qui fugerint, quam qui ad extremum usque contenderint. Cum de iure, & legitimis hominum controversiis loquimur, & in his rebus vim nominamus, pertenuis vis intelligi debet. Vidi armatos, quamvis paucos: magna vis est, decessi unius hominis telo perterritus: dejectus, detrususque sum. Hoc si ita statuatis: non modo non erit, cur depugnare quisquam posthac, possessionis causa, velit: sed ne illud quidem, cur repugnare. Sin autem vim sine caede, sine vulneratione, sine sanguine nullam intelligetis: statuatis, homines possessionis cupidiores, quam *vis* esse oportere. Age verò, de vi te ipsum habeo iudicem, A. buti. responde, si tibi videtur. In fundum Cæcina utrum noluit tandem, an non potuit accedere? cum te 2. obtinuisse, & repudiaste dicis, certè hunc voluisse concedis. Potes igitur dicere, non ei vim fuisse impedimento, cui, cum caperet, eoque consilio venisset, per homines coactos non sit sicutum accedere? Si enim id, quod maxime voluit, nullo modo potuit: vis profecto quædam obtinuit necesse est: aut tu dic, quamobrem, cum vellet accedere, non accesserit. Jam vim factam negare non potes, dejectus quemadmodum sit, qui non accesserit, id queritur, demoveri enim & depelli de loco necesse est eum, qui deiciatur. id autem accidere ei qui potest, qui omnino in eo loco, unde se dejectum esse dicit, numquam fuit? Quòd si fuisset, & ex eo loco, *voctu permotus*, fugisset: cum armatos vidisset: diceresne esse dejectum? Opinor. An tu, qui tam diligenter, & tam callide verbis controversias, non æquitate, iudicatis: & iura non utilitate communi, sed literis exprimis: poterisne dicere, dejectum esse eum, qui tactus non

erit? Quid? *detrusum* dices? nam eo verbo antea prætores in hoc interdicto uti solebant. Quid ais? potestne detruam quisquam, qui non attingitur? nonne, si verbum sequi volumus, hoc intelligamus necesse est, eum detruam, cui manus afferantur? necesse est, inquam 3. si ad verbum rem volumus attingere, 4. neminem statu detrusum, qui non adhibita vi, manu demotus, & actus præceptis intelligatur. Dejectus verò qui potest esse quisquam, nisi in inferiorem locum de superiore motus? potest pulsus, fugatus, eactus denique: illud verò nullo modo potest, *dejectus* esse quisquam, non modo qui tactus non sit, sed ne aquo quidem, & plano loco. Quid ergo? hoc interdictum putamus eorum esse causa compositum, qui se precipitatos ex locis superioribus dicerent? eos enim verè possumus dicere esse dejectos. An non, *CVM VOLUNTAS*, & consilium, & sententia interdichi intelligatur, impudentiam summam, aut stultitiam singularem putabimus, in verborum errore versari: rem, & causam, & utilitatem communem non relinquere solum, sed etiam prode? An hoc dubium est, quin neque verborum tanta copia sit, non modo in nostra lingua, quæ dicitur esse inops: sed ne in alia quidem ulla, res ut omnes suis certis, ac propriis vocabulis nominentur? neque verò quidquam opus sit verbis, cum ea res, cuius causa verba qualita sint, intelligatur? Quæ lex, quod senatusconsultum, quod magistratus edictum, quod fœdus aut pactio, quod (ut ad privatas res redeam) testamentum: quæ iudicia, aut stipulationes, aut pacti & conventi formula non infirmari, aut convelli potest, si ad verba rem deflectere velimus: consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem, & auctoritatem relinquamus? Sermo mehercule & familiaris, & quotidianus, non cohærebit, si verba inter nos aucupabimur, denique imperium domesticum nullum erit, si servulis hoc nostris concefferimus, ut ad verba nobis obediant: non ad id, quod ex verbis intelligi possit, obtemperent. Exemplum nunc uti videlicet mihi necesse est habere rerum omnium: non occurrit unicuique vestrum aliud alii in omni genere exemplum, quod testimonio sit, 5. non ex verbis aptum pendere jus, sed *verba servire hominum consiliis*, & auctoritatibus? Ornare, & copiose L. Crassus, homo longè eloquentissimus, paullo antè, quam nos in forum venimus, iudicio centumvirali hanc sententiam defendit, & facile, cum contra eum prudentissimus homo, Q. Mucius, diceret, probavit omnibus, M. Carium, qui heres institutus esset ita, *mortuus postumo filio*: cum filius non modo non mortuus, sed natus quidem esset, heredem esse oportere. Quid? verbis factis hoc cautum erat? minime, quæ res igitur valuit? voluntas, quæ si tacitis nobis intelligi posset, verbis omnino non uteremur, quia non potest, verba reperta sunt, non quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem. 6. *Lex usum*, & auctoritatem fundi jubet esse biennium. At utimur eodem iure in ædibus, quæ in lege non appellantur. Si *vis* sit immunita, jubet, quæ velit, agere iumentum, potest hoc ex verbis intelligi, licere, si *via* sit in Brutiis immunita, agere, si velit, iumentum per M. Scauri Tusculanum. **ACTIO EST IN ACTOREM PRESENTEM HIS VERBIS, QUANDO QUIDEM TE IN IVRE CONSPICIO.** Hæc actione Appius ille Cæcus uti non posset, si tam verè homines verba confectarentur, quam rem, cuius causa verba sunt, non considerarent. Testamento si recitatus heres esset *pupillus* Cornelius, sique jam annos xx. haberet, vobis interpretibus amitteret

1. *Atque impetum armatorum.* Sic Lambinus, firmatque auctoritate Palat. secund. requiritque orationis cursus, vulgo *armatus*.
2. *Obtinuisse eum repudiaste.* Pal. loc. *repudiaste*, primus tamen stat in vulgata, *repudiaste*, est repellere.
3. *Si ad verbum rem volumus attingere.* Vox *attingere* à glossa mihi addita videtur. Horomanus malebat *adstringere*, alii *adstringere*. Gollielphus tuetur vulgatum, illo Plauti Mercatore: *Qua nihil attingunt ad verum, neque sunt nisi*.

4. *Neminem statu detrusum.* Lambinus statui, sed cur alterum ei displicerit, scire vellem.
5. *Non ex verbis aptum pendere jus.* Hæc est scriptura Pal. hæc Turring, & veritatis eius vestigium etiamnum hæret in olim culis; in quibus *actum*. Cic. lib. 1. Officiorum: *Haustum ex quo aptum est officium*, prius fuit *apponsum*. Gallielphus.
6. *Lex usum eum. fundi jubet esse biennium.* Horomanus conjicit *biennium*.

amitteret hereditatem. Veniunt in mentem mihi permulta: vobis plura, certo scio. verum, ne nimium multa complectamur, atque ab eo, quod propositum est, longius aberreret oratio: hoc ipsum interdictum, de quo agitur, consideremus. Intellegitis enim in eo ipso, si in verbis jus constituamus, omnem utilitatem nos huius interdicti, dum versuti, & callidi volumus esse, amissuros. Unda TV, AVT FAMILIA, AVT PROCURATOR TVVS. Si me villicus tuus solus deiecit: non familia deiecit, ut opinor, sed aliquis de familia. Recte igitur diceret restituisse? quippe. Quid enim facilius est, quam probari iis, qui Latine sciunt, in uno servulo familia nomen non valere? Si vero ne habeas quidem servum, praeter eum, qui me deiecit: clames videlicet, Si habeo familiam, a familia mea fateor te esse dejectum. neque dubium est, quin, si ad rem iudicandam verbo ducimur, non te: familiam intelligamus, quae consistit ex servis pluribus: quin unus homo, familia non sit. verbum certe, hoc non modo postulat, sed etiam cogit. At vero ratio juris, interdictique vis, & praetorum voluntas, & hominum prudentium consilium, & auctoritas, respuat hanc defensionem, & pro nihilo putet. Quid ergo? isti homines Latine non loquuntur? immo vero tantum loquuntur, quantum est satis ad intelligendam voluntatem: cum tibi hoc proposuerint, ut, si ve metu deieceris, si ve tuorum quispiam, si ve servorum, si ve amicorum, ut servos non numero distinguant, sed appellent uno familia nomine: de liberis autem quisquis est, procuratoris nomine appellatur: non quo omnes sint, aut appellentur procuratores, qui negotii nostri aliquid gerant: sed in hac re, cognita sententia interdicti, a verba subtiliter exquiri omnia noluerunt. Non enim alia causa est aequitatis in uno servo, & in pluribus: non alia ratio juris in hoc genere duntaxat, utrum me tuus procurator deiecerit is, qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus, qui in Italia non sit, absque reip. causa, quasi quidam *pater dominus*, hoc est, alieni juris vicarius: an tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quivis, qui illam vim, dejectionemque tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit. Quare, si ad eum restituendum, qui vi dejectus est, eandem vim habet aequitatis ratio; ea intellecta, certe nihil ad rem pertinet, quae verborum vis sit, ac nomen. Tam restitues, si tuus me libertus deiecit, nulli tuo propositus negotio, quam si procurator deiecerit: non quo omnes sint procuratores, qui aliquid nostri negotii gerunt: sed quod in hac re quaeri nihil attinet. Tam restitues, si unus servulus, quam si familia deiecerit universa: non quo idem sit servulus unus, quod familia: verum quia non, quibus verbis quidque dicatur, quaeritur, sed quae res agatur. Etenim ut jam longius a verbo recedamus, ab aequitate ne tantulum quidem; si tuus servus nullus fuerit, sed omnes alieni, ac mercenarii: tamen & ipsi, tuae familiae & genere, & nomine continebuntur. Perge porro hoc idem interdictum sequi **NOMINIBUS COACTIS**. Neminem coegeris: ipsi convenerint sua sponte. certe cogit is, qui congregat homines, & convocat. *coacti* sunt ii, qui ab aliquo sunt unum in locum congregati. Si non modo convocati non sunt, sed ne convenerint quidem: sed si modo fuerint, qui etiam antea, non, vis ut heret, verum colendi, aut pascendi causa; esse in agro consueverant: defendes, homines coactos non fuisse: & verbo quidem superabis, me ipso iudice: te autem, ne constites quidem ullo iudice. Vim enim multitudinis restitui voluerunt, non solum convocata multitudinis: sed, quia *plurimusque*, ubi multitudine opus est, homines cogi solent, ideò de coactis

compositum interdictum est: quod, etiam si verbo differre videbitur, te tamen erit unum, & omnibus in causis idem valebit, in quibus perspicitur una, atque eadem causa aequitatis, **ARMATIS VERO**. Quid dicemus? *armato*, si Latine loqui volumus, quos appellare verè possumus? opinor eos, qui scutis, telisque parati, ornatique sunt. Quid igitur? si glabris, aut saxis, aut fustibus aliquem de fundo praecipitem egeris: iussusque sis, quem hominibus armatis deieceris, restituere: restituisse te dices? Verba si valent: si causae non ratione, sed vocibus ponderantur: me auctore dicitur, vinces profecto, non fuisse armatos eos, qui saxa jacerent, quae de terra ipsi tollerent: non esse arma caespites, neque glabris: non fuisse armatos eos qui praetereuntes ramum defringerent arboris: arma esse suis nominibus, alia ad tegendum, alia ad nocendum: quae qui non habuerint, eos inermes fuisse vinces. Verum si quidem erit armorum iudicium: tum ista dicitur, juris iudicium cum erit, & aequitatis: cave in ista tam frigida, tam jejuna calumnia delitecas. non enim reperies quemquam iudicem, aut recuperatorem, qui, tanquam si arma militis *insufficienda* sint, ita probe armatum: sed perinde valebit, quasi ornatissimi fuerint, si reperientur ita parata fuisse, ut vim vitae, aut corpori potuerint afferre. Atque, ut magis intelligas, quam verba nihil valeant: Si tu solus, aut quivis unus cum scuto, cum gladio impetum in me fecisses, atque ego ita dejectus essem: auresne dicere, interdictum esse de *armatis* hominibus: hic autem hominem armatum unum fuisse? Non, opinor, tam impudens essem. Atqui vide, ne multo nunc sis impudentior. nam tum quidem omnes mortales implorare posses, quod homines in tuo negotio Latine loqui obliviscerentur: quod inermes armati iudicarentur: quod, cum interdictum esset de pluribus, commissae res esset ab uno; unus homo plures esse homines iudicarentur. Verum in his causis non verba veniunt in iudicium, sed ea res, cujus causa verba haec in interdictum coniecta sunt. Vim, quae ad caput, & ad vitam pertinet, restitui sine ulla exceptione voluerunt. Ea sit plerumque per homines coactos, armatosque. Quae si alio consilio, eodem periculo facta sit: eodem iure esse voluerunt. **NON ENIM** major est injuria, si tua familia, quam si tuus villicus: non si tui servi, quam si alieni, ac mercenarii: non, si tuus procurator, quam si vicinus, aut libertus tuus: non, si coactis hominibus, quam si voluntariis, aut etiam assiduis, ac domesticis: non, si armatis, quam si inermibus, qui vim haberent armorum ad nocendum: non, si pluribus, quam si uno armato. Quibus enim rebus plerumque vis sit, eiusmodi haec res appellantur interdicto. si per alias res eadem facta vis est: ea, tamen verbis interdicti non concluditur, tamen sententia juris, & atque auctoritate retinetur. Venio nunc ad illud tuum: **NON DIRECTI**, si non sibi accedere. Puto te ipsum, Pisco, perspicere, quanto ista sit angustior, iniquiorque defensio, quam si illa uterere: *Non fuerint armati*: cum fustibus & saxis fuerint. Si mehercule mihi, non copioso homini addicendum, optio detur, utrum malim defendere, non esse dejectum eum, cui vi & armis ingredienti sit occursum; an, armatos non fuisse eos, qui sine scutis, ac sine ferro fuerint: omnino ad probandum, utramque rem videam infirmam, nugatoriamque esse: ad dicendum autem in altera videam mihi aliquid reperire posse, non fuisse armatos eos, qui neque ferri quidquam, neque scutum ullum habuerint: hic verò haec res, si mihi defendendum sit, eum, qui pulsus, fugatusque sit, non esse dejectum. Atque illud

A a 4 in

1. Cum haec sibi proposueris, ut sibi non tuus, etc. Quid Lambinus haec inseruit, non invenit in Pall. & puto nullam gentium scripta.
2. Verba subtiliter exquiri omnia a dicitur. Excludere nolui vocem subtiliter repertam in Pal. sec. & Turinico, facti enim mirè ad sententiam.
3. Non cogit isdem si servulus unus. Dictionum nam admodum aucto-

ritate codicis jam laudati Turing.

4. Quid inermes armati iudicantur. Pal. sec. inermi, veteri declinatione.

5. Atque auctoritate retinetur. Retinere enim est comprehendere, ne elabi possit, unde retinacula.

in tota defensione tua mihi maximè mirum videbatur, te dicere, *jurisconsultorum auctoritati obtemperari non oportere*. Quod ego tamen non nunc primum, neque in hac causa solum audio, tamen admodum mirabar, abs te quam ob rem diceretur. nam ceteri tum ad istam hortationem decurrunt, cum se in causa putant habere *aquum & bonum*, quod defendant. si contra verbis & literis, & (ut dici solent) *summo jure* contenditur: solent ejusmodi iniquitati boni, & aequi nomen, dignitateque opponere. Tum illud, 1 quod dicitur. *SIVE, NIVE*, irridens: tum au cupia verborum, & literarum tendiculas in invidiam vocant: tum vociferantur. *EX Aequo* & bono, non ex callido, versutoque jure rem judicari oportere: scriptam sequi, calumniatoris esse: boni iudicis voluntatem scriptoris, auctoritatemque defendere. In ista verò causa, cum tu his, qui te verbo, literaque defendas: cum tu sint hæ partes, Unde dejectus es? an inde, quò prohibitus es accedere? ejectus es, non dejectus. cum tua sit hæ oratio, Fateor, me homines coëgisse: fateor, armasse: fateor, tibi mortem esse minatum: fateor, hoc interdicto prætoris vindicari, si voluntas & æquitas valeat: sed ego invenio in interdicto *verbum unum, ubi delictam*: non dejeci te ex eo loco, quem in locum prohibui ne venires. In ista defensione accusas eos, qui consuluntur, quòd æquitatis censeant rationem, non verbi, haberi oportere? Et hoc loco Scævola dixisti causam apud centum viros non tenuisse: quem ego antea commemoravi, quòd idem faceret, quòd tu nunc (tamen ille in aliqua causa faciebat, tu in nulla facis) tamen probasse nemini quòd defendit, quia verbis oppugnare æquitatem videbatur. Cum id miror, te hoc in hac re, alieno tempore, & contra, quam ista causa postulasset, defendis: tum illud vulgo in iudiciis, & nonnumquam ab ingeniosis hominibus defendi, mihi mirum videri solet, nec jurisconsultis concedi, nec jus civile in causis semper valere oportere. Nam qui hoc disputant, si id dicunt, non rectè aliquid statuere eos, qui consuluntur: non hoc debent dicere, *juri civili*, sed *hominibus stultis*, obtemperari non oportere. sin illos rectè respondere concedunt, & aliter iudicari dicunt oportere: malè iudicari oportere dicunt. neque enim fieri potest, ut aliud iudicari de jure aliud responderi oporteat: nec ut quisquam juris numeretur peritus, qui id statuat esse jus, quòd non oporteat iudicari. At est aliquando contra iudicatum. Primum utrum rectè, an perperam? si rectè: id fuit jus, quòd iudicatum est. sin aliter: non dubium est, utrum iudices, an jurisconsulti vituperandi sint. deinde si de jure vario quippiam iudicatum est: non potius contra jurisconsultos statuunt, si aliter pronuntiatum est, ac Mucio placuit, quàm ex eorum auctoritate, si, ut Manilius statuebat, sic est iudicatum. Etenim ipse Crassus non ita causam apud centum viros egit, ut contra *jurisconsultos* diceret, sed ut hoc doceret, illud, quòd Scævola defendebat, non esse juris: & in eam rem non solum rationes afferret, sed etiam Q. Mucio, socero suo, multisque peritissimis hominibus auctoribus uteretur. Nam *quod vi* civile contemnendum putat, is vincula revellit non modo iudiciorum, sed etiam utilitatis, vitæque communis qui autem interpretes juris vituperat: si imperitos juris esse dicit: de hominibus, non de jure civili detrahit, sin peritis non putat esse obtemperandum: non homines lædunt, sed leges, & jura labefactant. Quòd vobis venire in mentem profectò necesse esse: nihil esse in civitate tam diligenter, quàm jus civile, retinendum. etenim, hoc sublatò,

nihil est, quare exploratum cuiquam possit esse, quid suum, aut quid alienum sit: nihil est, quòd æquabile inter omnes, atque unam omnibus esse possit. Itaque in ceteris controversiis, atque iudiciis, cum quaeritur, aliquid factum, necne sit: verum, an fallum proferatur: & factus testis subornari solet, 2 & imponi fallæ tabulæ: nonnumquam, honesto, ac probabili nomine, bono viro, iudici, error obijci: improbo facultas dari, ut, cum sciens perperam judicavit, testamentum, aut tabulas secutus esse videatur. In jure nihil est ejusmodi. recuperatores: non tabulæ fallæ, non testis improbus: denique nimia ista, quæ dominatur in civitate, potentia, in hoc solo genere quiescit: quid agat, quomodo aggrediat, iudicem, quæ denique digitum proferat, non habet. 3 Illud enim potest dici iudici ab aliquo non tam verecundo homine, quam gratioso: *Judica* hoc factum esse, aut nunquam esse factum, vel negatum: crede huic testi: has comproba tabulas. Hoc non potest: *Cvi filius* agnatus sit, ejus testamentum non esse ruptum, iudica: quòd mulier sine tutore auctore promiserit, deberi, non est aditus ad hujusmodi res, neque potentia ejusquam, neque gratia. denique, quò majus hoc, sanctiusque videatur, ne pretio quidem corrumpi iudex in ejusmodi causa potest. Iste vester testis, qui ausus est dicere, *Fecisse videri eum*, de quo ne, cujus rei argueretur quidem, scire potuisset, ipse nunquam audeat iudicare, deberi viro dotem, quam mulier nullo auctore dixisset. *O rem præclaram, vobisq; ob hoc retinendam, recuperatores!* Quòd enim est jus civile? *Quod neque* insecti gratia, neque perfringi potentia, neque aduiterati pecunia possit. quòd si non modo oppressum, sed etiam delictum, aut negligentius adservatum erit, nihil est, quòd quisquam se habere certum, aut à patre accepturum, aut relictarum liberis arbitretur. Quid enim refert, ad eis, aut fundum relictum à patre, aut aliqua ratione habere bene potum, 4 si incertum sit, quæ cum omnia tua, jure mancipii sint, ea possisne retinere? si parum sit communitum jus? si civili, ac publica lege contra alicujus gratiam teneri non potest? Quid, inquam, prodest, fundum habere, si, quæ decentissime descripta à majoribus jura finium, possessionum, aquarum, itinerumque sunt, hæc perturbari aliqua ratione, commutarique possunt? Mihi credite: major hereditas venit, unicuique vestrum in istis bonis, à *pate, & à legibus*, quàm ab iis, à quibus illa ipsa bona relicta sunt. nam, ut perveniat ad me fundus, testamento alicujus fieri potest. ut retineam quòd meum factum sit, sine jure civili non potest. Fundus à patre relinqui potest. ad usucapio fundi: hoc est, finis sollicitudinis, ac periculi litium, non à patre relinquitur, sed à legibus. Aquæ ductus, haustus, iter, actus, à patre: sed tanta auctoritas harum rerum omnium à *jure civili* sumitur. Quapropter non minus diligenter ea, quæ à majoribus accepistis, publica patrimonia juris quam privata rei vestra retinere debetis: non solum quòd hæc jure civili scripta sunt: sunt etiam quòd *patrimonium* unius incommodo dimittitur: jus amitti non potest sine magno incommodo civitatis. In hac ipsa causa, recuperatores, si hæc nos non obtinebimus, vi, armatis hominibus, dejectum esse eum, quem vi, armatis hominibus, pulsum, fugatumque esse constat: Cæcina rem non amitter, quam ipsam animo forti, si tempus ita ferret, amitteret: in possessionem in præsentia non restituetur: nihil amplius: populi Rom. causa, civitatis

1. Quod dicitur, SIVE NIVE, irridens. Hæc est lectio Pall. duorum, item aliorum mss. Gulielmus in Alistaria Planii cap. 9. Nive scriptum pro Nive. *occeuxis*, dicit: respicit autem ad formulas sponsonum, quarum initium, 21 SIVE, NI, NIVE. vide Briffoniam lib. v. de Formulæ.

2. *Et imperi falsa calula.* Lambinus interpreti, malè.

3. Illud enim potest dici iudici. Erford. & Pal. sec. pro te est dici, fuerat olim *pro te*. Gulielmus.

4. Si incertum sit, quæ tuo amittas. (Eo.) Mordicus retinui vulgatum. Palatinus nostris sustentatam. Horomanus tentabat, si qua tua communi jure mancipii sunt: & eorum quidem est legendum mancipi, sed quis intulit illa alia? Gulielmus putabat extitisse quæ, censuræ actionem.

civitas jus, bona, fortuna, possessionesque in dubium, incertumque revocabantur: vestra auctoritate hoc constituetur hoc praescribitur: quicum tu posthac de possessione contendes, eum, si ingressum modo dejeceris, in praedium restituas oportebit: sin autem ingredienti, cum armata multitudo obvius fueris, & ita venientem repuleris, fugaris, avertentis: non restitues. 1. tum statueritis vim in caede solum, non etiam in animo: nisi cruor appareat, vim non esse factam: injuriarum delictum esse, qui prohibitus sit, nisi ex eo loco, ubi vestigium impresserit, deici non inem posse. Juris igitur retineri sententiam, & aequitate plurimum valere oportere: an verbo, ac litera vos omne torqueri: vos statuite, recuperatores, utrum utilius esse videatur. Hoc loco, percommode accidit, quod non adest is, qui paullo ante affuit: & adesse nobis frequenter in hac causa solet, vir ornatissimus, C. Aquilius, nam ipse praesente, de virtute ejus, & prudentis timidius dicebam, quod & ipse pudore quodam afficeretur ex sua laude, & me simili ratio pudoris ad praesentis laude tardaret, cujus auctoritati dictum est ab illa causa concedi nihil non oportere. Vereor de tali viro ne plus dicam, quam vos aut sententiam, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter hoc dicam, numquam ejus auctoritatem *nisi in valere*, cujus prudentiam populus Romanus, in cavendo, non in decipiendo persequerit: qui juris civilis rationem nunquam ab aequitate se junxit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo Rom. promissam expositamque praebuerit: qui ita justus, & bonus vir est, ut *natura, non disciplina* consultus esse videatur: ita peritus, ac prudens, ut ex iure civili, non scientia solum quaedam, verum etiam bonitas nata videatur: cujus tantum est ingenium, ita prompta fides, ut quidquid inde haurias, purum, liquidumque te haurire sentias. Quare permagnam initis ad nos gratiam, 2. cum eum auctorem nostrae defensionis esse dicitis: illud autem miror, cur vos aliquid contra me sentire dicatis, cum eum auctorem vos pro me appelleris: nostrum nominetis, verum tamen quid ait iste noster auctor? 3. Omnibus, quidquid verbis actum pronuntiatumque sit, 4. convenit. Ego ex isto genere consultorum non nominem, ut opinor, istum ipsum, 5. quo nos auctore rem istam agere & defensionem causae constitutere vos dicitis qui cum istam disputationem mecum ingressus esset, non posse probari quemquam esse dejectum, nisi ex eo loco, in quo iussit: rem, & sententiam interdicti mecum facere fatebatur: verbo me excludi dicebat: a verbo autem posse recedi non arbitrabatur, cum exemplis uter multis. 6. etiam illa materia aequitatis, ab verbo & ab scripto plurimum saepe in rebus, jus, & aequi bonique rationem esse junctam: semperque id valuisse plurimum, quod in se auctoritatis habuisset, aequitatisque plurimum: consolatus est me, & ostendit, in hac ipsa causa nihil esse, quod laborarem, nam verba ipsa sponsonis facere mecum, si vellem diligenter attendere. Quoniam, inquam, modo? Quia certe, inquit, dejectus est Caecina vi, hominibus armatis, aliquo ex loco: si non ex eo loco, quem in locum venire voluit: at ex eo certe, unde fugit. Quid tum? prator, inquit, interdixit, ut, unde dejectus esset, eo restitueretur, hoc est, quicumque is locus esset, unde dejectus esset. Abutius autem, qui fatetur, aliquo ex

loco dejectum esse Caecinam, is, quo modo se restituisse dixit, necesse est male fecerit sponsonem. Quid est, Pilo? placet tibi pugnare verbis? placet causam juris & aequitatis, & non nostrae possessionis, sed omnino possessionum omnium, constituere in verbo? Ego, quod mihi videretur, quod a majoribus factitarum, quod hominum auctoritate, quibus judicandum est, dignum esset: ostendi, id verum, id aequum, id utile omnibus esse, spectari, quo *confulto*, & qua sententia, non, quibus quidque verbis esse actum. Tu me ad verbum vocas? non ante venio, quam recusaro, nego oportere, nego obtineri posse, nego ullam rem esse, quae aut comprehendi latius, aut caveri, aut excipi possit, si aut praeterito aliquo verbo, aut ambiguo posito, sententia, & te cognita non id, quod intelligitur, sed id, quod dicitur, valebit. Quoniam satis recusavi: venio jam quod vocas, quaro ad te, omne dejectus, non de Fulciano fundo: (neque enim prator, si ex eo fundo essem dejectus, ita me restitui iussit: sed eo, unde dejectus essem) sum ex proximo vicini fundo dejectus, qua adibam ad istum fundum: sum de via: sum certe alicunde, sive de privato, sive de publico, eo restitui sum iussus, restituisse te dixisti. 7. nego me ex decreto pratoris restitutum esse. Quid ad haec dicimus? aut tuo, quemadmodum dicitur, gladio: aut nostro defensionis tua conficiatur, necesse est. Si ad interdicti sententiam confugis, & de quo fundo actum sit tum, cum Abutius restitui iubebatur, id querendum esse dicitis, neque aequitatem rei, *verbi laqueo* capi putas oportere: in meis castris, praediiisque veritatis, mea, est ista defensio: ego hoc vociferor: ego omnes homines, deosque testor, cum majores vim armatam nulla juris defensione texerint, non vestigium ejus, qui dejectus sit: sed factum illius, qui deiecerit, in iudicium venire: dejectum esse, qui fugatas sit: vim esse factam, cui periculum mortis sit iniectum. Istum locum fugis, & reformidas? ut me ex hoc, ut ita dicam, campo aequitatu ad istas verborum angustias, & ad omnes literarum angulos revocas: in iis ipsis intercludere infidiis quas mihi conaris opponere. *Non deieci, sed eieci*. Peracutum hoc tibi videtur, hic est mucro defensionis tuae, in eum ipsum causam tuam incurrat, necesse est. Ego enim tibi refero, si non sum ex eo loco dejectus, quod prohibites sum accedere: at ex eo sum dejectus, quo accessi, unde fugi. Si prator non distinxit locum, quod me restitui juberet, & restitui iussit: non sum ex decreto restitutus. Velim, recuperatores, hoc totum, si vobis verussum, quam mea consuetudo defendendi fert, videbitur, sic exiliteris: primum alium, non me, excogitasse: deinde hujus rationis non modo non inventorem, sed ne probatorem quidem esse me: idque me non ad meam defensionem attulisse, sed illorum defensionis retulisse: me posse pro meo iure dicere, & neque in hac re, quam ego protuli, queri oportere, quibus verbis prator interdixit, sed de quo loco sit actum, cum interdixit: neque in vi armatorum spectari oportere, in quo loco sit facta vis, verum *sine facta*: te vero nullo modo posse defendere, in qua re tu velis, verba spectari oportere: in qua re nolis, non oportere. Verum tamen eequid mihi respondetur ad illud, quod ante dixi, non solum te, & sententia sed verbis quoque hoc interdictum ita esse compositum, ut nihil commutandum videretur? Attendite

A a § tendite

1. Tum statueritis vim in caede solum, non etiam in animo: nisi cruor appareat, vim non, &c.] Sic videm patrum aeo impressi, at primae edd. accedunt nonnisi scriptis, in quibus, res si quis visus si vim non in caede solum sed etiam in animo libidinis, nisi cruor appareat.
2. Cum eum auctorem nostrae defensionis, &c.] Non abii ad scriptis, & olim impressis.
3. Omnibus quidquid verbis actum.] Pal. ille secundus, quidque.
4. Convenit. Ego in isto genere consultorum non nominem.] Lectio mirè distorta, nihil tamen me tenet non scri, nisi quod Palat. secund. non nominem istum ipsum ut opinor. P. Manutius edidit, convenit ego ex ista genere

consultorum non nominem, nescio an melius vulgato.
5. Quo vis auctorem &c. confutere vos dicitis.] Ita editio prima, & ad stipulatur Pal. sec. nam pr. quoque ut vulgata.
6. Etiam illa materia aequitatis.] Nihil variant libri, acutè Horomannus, etiam illa materia aequitatis.
7. Nego me ex decreto pratoris.] Sic Pall. & vetus editio, item Victoriana, tam haec quam mox infra, loco vulgari edito: pro quo Laubinus reposuit, interdixit, satis licenter.
8. Neque in hac re, &c.] Pall. Erfurd. editio vetusta, neque

tendite diligenter, quæso, recuperatores. Est enim vestri ingenii, non meam, sed majorum prudentiam cognoscere. non enim sum id dicturus, quod ego invenerim, sed quod illos non fugerit. Cum de vi interdictum, duo genera causarum esse intelligebant, ad quæ interdictum pertineret: unum, si qui ex eo loco, in quo esset, alterum, si ab eo loco, quod veniret, vi dejectus esset: & horum utrumque, neque præterea quidquam potest accidere, recuperatores, id adeo, si placet, considerate. Siqui meam familiam de meo fundo dejecerit, ex eo me loco dejecerit. si qui mihi præsidium fuerit cum armatis hominibus extra meam fundum, & me introire prohibuerit: non ex eo, sed ab eo loco me dejecerit. Ad hæc duo genera rerum, unum verbum, quod satis de clararet utraque res, invenerunt: ut, si ex fundo, sive à fundo dejectus essem, uno, atque eodem interdicto restituerer, **UNDE TV**. Hoc verbum, **UNDE**, utrumque declarat: & ex quo loco, & à quo loco. Unde dejectus est Cinna? ex urbe. Unde dejecti sunt? ab urbe. Unde dejecti Galli? à Capitolio. Unde qui cum Græcho fuerunt? ex Capitolio. Videtis igitur hoc uno verbo significari res duas & ex quo, & à quo loco. Cum autem eò restitui jubet, ita jubet: ut, si Galli à majoribus nostris postularent, ut eò restituerentur, unde dejecti essent, & aliqua vi hoc assequi possent: non opinor, eos in cuniculum, quæ aggressi erant, sed in Capitolium restitui oporteret. hoc enim intelligitur. **UNDE TV DEIECISTI**, sive ex quo loco, sive à quo loco. **RESTITVAS**. hoc jam simplex est, in eum locum restituas: sive ex hoc loco deieceris, restitue in hunc locum: sive ab hoc loco, restitue in eum locum, non ex quo, sed à quo dejectus est. Ut, si qui ex alto, cum ad patriam accessisset, tempestate subito reiectus, optaret, ut, cum esset à patria dejectus, eò restitueretur: hoc, opinor, optaret, ut, à quo loco depulsius esset, in eum se fortuna restitueret, non in salum, sed in ipsam urbem, quam petebat: sic, quoniam vim verborum necessario similitudine rerum aucupamur, & qui postulat, ut, à quo loco dejectus est, hoc est, unde dejectus est, eò restitatur. Cum verba nos eò ducunt, tum res ipsa hoc sentit, atque intelligere eegit. Etenim, Piso, (redeo nunc ad illa principia defensionis meæ) si quis te ex ædibus tuis vi, hominibus armatis deiecerit, quid ageres? opinor, hoc interdicto, quo nos usi sumus, persequerere. Quid? si qui jam de foro redeuntem, armatis hominibus domum tuam te introire prohibuerit, quid ageres? uterere eodem interdicto. Cum igitur prætor interdixerit, unde dejectus es, ut eò restituaris: tu hoc idem quod ego dico, & quod perspicuum est interpretaberis: cum illud verbum, **UNDE**, in utramque rem valeat, eoque tu restitui sis iustus: tam te in ædibus restitui oportere, si e vestibulo, quam si ex interiore ædium parte dejectus sis. Ut verò jam, recuperatores nulla dubitatio sit, sive rem, sive verba spectare vultis, quin secundum nos indicetis, exoritur hic jam, obrutis rebus omnibus, & perditis, illa defensio, eum deieci posse, qui tum possideat: qui non possideat, nullo modo posse. itaque, si ego sim à tuis ædibus dejectus, restitui non oportere: si ipse sis, oportere. Numera, quàm multa in ista defensione falsa sint, Piso: ac primum illud attende, te jam ex illa ratione esse depulsum, quod negabas quemquam deieci posse, nisi qui in eo loco fuerit. nunc, qui possideat, eum, etiam si non fuerit in eo loco, deieci posse concedis. Cur ergo aut in illud quotidianum interdictum, **UNDE ILLE ME VI DEIECIT**, additur, **CUM EGO POSSIDE-**

AM, si deieci nemo potest, qui non possidet: aut in hoc interdictum, **DE HOMINIBUS ARMATIS**, non additur, si oportet quæri, possiderit, necne? Negas deieci, nisi qui possideat. Ostendo, si sine armatis, coactive hominibus dejectus quisquam sit, eum, qui fateatur se deiecessisse, vincere sponione, si ostendat, eum non possidisse, negas deieci, nisi qui possideat. ostendo ex hoc interdicto, **DE ARMATIS HOMINIBUS**, qui possit ostendere non possidisse eum, qui dejectus sit, condemnari tamen sponionis necesse esse, si fateatur esse dejectum. Dupliciter homines deieciuntur: aut sine coactis, armatisve hominibus, aut per ejusmodi rationem, aut vim. Ad duas dissimiles res duo dejecta interdicta sunt. In illa vi quotidiana non satis est posse docere se deiectum, nisi ostendere possit, cum possideret, tum dejectum. ne id quidem satis est, nisi docerit ita se possidisse, ut nec vi, nec clam, nec precario possiderit. Itaque is, qui se restituisse dixit, magna voce sæpe confiteri solet, se vi deiecessisse: verum illud addit: *Non possidebat*: vel etiam, cum hoc ipsum concessit, vincit tamen sponione, si planum facit, ab se illum aut vi, aut clam, aut precario possidisse. Videtisne, quot defensionibus eum, qui sine armis, ac multitudinem vim fecerit, uti posse majores voluerunt? hunc verò, qui ab iure, officio, bonis moribus, ad ferrum, ad arma, ad eadem confugerit, nudum in causa, destitutumque videtis: ut, qui armatus de possessione contendisset, inermis plane de sponione certaret. Ecquid igitur interest, Piso, inter hæc interdicta? ecquid interest, utrum hoc additur, *Cum à Cæcina possideris*, necne? ecquid te ratio juris, ecquid interdictorum dissimilitudo, ecquid auctoritas majorum commovet? Si esset additum: de eo queri oporteret, additum non est: tamen oportebit? Atque ego in hoc Cæcinam non defendo, possedit enim Cæcina, recuperatores: & id, tametsi extra causam est, percurram tamen brevi, ut non minus hominem ipsum, quàm jus commune defensum velitis. Cæcinniam possidisse propter usum fructum um non negas. 4 qui colonos habuit conductum de Cæcinnia fundum, eam idem eadem conductio fuerit in fundo dubium est, quin, si Cæcinnia tum possidebat, cum erat colonus in fundo, post eius mortem heres eodem jure possederit? deinde ipse Cæcina, cum circumiret prædia, venit in istum fundum: rationes à colono accepit. sunt in eam rem testimonia. Postea cum, & buti, de isto potius fundo, quàm de alio, si quem habes, Cæcinæ denuntiabas, si Cæcina non possidebat? Ipse porro Cæcina cur se moribus deduci volebat: idque tibi de amicorum, etiam de ipsius C. Aquillii sententia responderat? At enim Sulla legem tulit. Ut nihil de illo tempore nihil de calamitate rei publ. querar, hoc tibi respondeo: adscripsisse eundem Sullam in eandem legem, **SI QUID IVS NON ESSET ROGARI, RIVS EA LEGE NIHILVM ROGATVM**. Quid est, quod ius non sit, & quod populus jubere, aut vetare non possit? Ut ne longius abeam, declarat ista adscriptio esse a liquid, nam, nisi esset, hoc in omnibus legibus non adscriberetur. Sed quæro abs te, putefine, si populus iusserit, me, tuum, aut item, te, meum servum esse: id iustum, ratum, atque firmum futurum. Perspicis hoc nihil esse, & ut in ceteris, quæ rogavit. Primum illud concedis, non, quidquid populus iusserit, ratum esse oportere. deinde nihil rationis affers, quam obrem, si libertas adimi nullo modo possit, civitas possit, nam & eodem modo de utraque re traditum nobis est: & si semel civitas adimi potest, retinor;

1. Optaret, ut eum esset à patria dejectus, eò restitueretur. Lambinus publico vi, optaret, unde esset dejectus, eò restitueretur: hoc optaret, ut eum esset, etc. tanquam si Cicero ea essent, cum provenerint de timida conjectura Mocomani.
2. Qui postulat, etc. Representamus quod erat in editionibus antiquis, cui accedunt Pall.
3. Qui postulat, etc. Edidit vetustè & Palatini excludunt

illud sine.

4. Qui colonos habuit conductum. Pal. secund. quoniam, quod heic sane aptus.

5. Quid populus jubere. Mss. nostri & olim excosii qui.

6. Et in ceteris que rogavit. Petrus Victoris habet, & fateris, sed qui primus, etc. Propius ad mss. & vet. edd. in quibus, & ea verba quæ inter primos. etc.

retineri libertas non potest. Qui enim potest jure Quiritium liber esse is, qui in numero Quiritium non est? Atque ego hanc adolescentulus causam cum agerem contra hominem disertissimum nostrae civitatis, Cottam, probavi. Cum Arretinae mulieris libertatem defenderem, & Cotta decemviris religionem injecisset, non posse sacramentum nostrum justum judicari, quod Arretinis adempta civitas esset, & ego vehementius contendissem, civitatem adimi non potuisse: decemviri prima actione non judicaverunt: postea, re quaesita, & deliberata, sacramentum nostrum justum judicaverunt. Atque hoc, & contra dicente Cotta, & Sulla vivo, judicatum est. Jam vero in ceteris, ut omnes, qui in eadem causa sunt, & lege agant, & suum jus persequantur, & omnes jure civili, sine cujusquam aut magistratus, aut judicis, aut periti hominis, aut imperiti dubitatione, utantur, quid ego commemorem? dubium nemini vestrum est. Certè quæsi hoc scire me non præterit (ut ex me ea, quæ tibi in mentem non veniunt, audias) quemadmodum, si civitas adimi non possit, in colonias Latinas sæpe nostri cives profecti sint. Aut sua voluntate, aut legis multa profecti sunt: quam multam si sufferre voluissent, tum manere in civitate potuissent. Quid? quem pater patrus dedidit: aut suus pater popululve vendidit, quo is jure amittit civitatem? Ut religione civitas solvatur civis Romanus, traditur: qui cum est acceptus, est eorum, quibus est deditus, si non accipiunt, ut Mancinum Numantini, retinetur integra causa, & jus civitatis. Si pater vendidit eum, quem in suam potestatem susceperat, ex potestate dimittit. Jam populus cum eum vendidit, qui miles factus non est, non admittit ei libertatem: sed judicat, non esse eum liberum, qui, ut liber sit, adire periculum noluit. cum autem incensum vendit, hoc judicat: cum is, qui in servitute justa fuerit, censu liberetur, eum, qui, cum liber esset, censeretur noluerit, ipsum sibi libertatem abjudicasse. Quod si maxime illic rebus adimi libertas, aut civitas potest: non intelligunt qui hæc commemorant, si per has rationes adimi majores posse voluerunt, alio modo noluisse: Nam, ut hæc jure civili protulerunt, sic asserant velim, quibus lege aut Romana civitas aut libertas erepta sit. Nam quod ad exilium attinet, perspicue intelli potest, quale sit. EXSILIUM enim, non supplicium est, sed persequium, portusque supplicii. nam qui volunt poenam aliquam subire fugere, aut calamitatem, eo solum vertunt: hoc est, sedem ac locum mutant. Itaque nulla in lege nostra reperitur, ut apud ceteras civitates, *malesonum* ulum exilio esse multatum, sed cum homines, vincula, necesse, ignominiasque vitant, quæ sunt legibus constitutæ: confugiunt, quasi ad aram, in exilium: qui si in civitate legis vim subire vellent, non prius civitatem, quam vitam amitterent: quia nolunt; non admittit his civitas, sed ab his relinquuntur, atque deponuntur. Nam, cum ex nostro jure *duarum civitatum* nemo esse possit, tum amittitur hæc civitas denique, cum is, qui pro-

fugit, receptus est in exilium, hoc est, in aliam civitatem. Non me præterit, recuperatores, tamen de hoc jure multa prætereo, tamen me longius prolapsus esse, quam ratio vestri judicii postulat. Verum id feci, non quod vos in hac causa hanc defensionem desiderare arbitraret, sed ut omnes intelligeret, nec ademptam cuiquam civitatem esse, nec adimi posse. Hoc cum eos scire volui, quibus Sulla voluit injuriam facere, tum omnes ceteros novos, veteresque cives, neque enim ratio asferri potest, cur, si cuiquam novo civi potuerit adimi civitas, non omnibus patriciis, omnibus antiquissimis civibus possit. Nam ad hanc quidem causam nihil hoc pertinuit, primum ex eo intelligi potest, quod vos eam de ea re judicare non debetis: deinde quod Sulla ipse ita tulit de civitate, ut non *fulserit* horum nexa, atque hereditates, jubet enim eodem jure esse, quo fuerint Ariminenses: quos quis ignorat duodecim coloniarum fuisse, & à pop. R. hereditates capere potuisse? Quod si edimi civitas A. Caecinae lege potuisset, magis illam rationem tamen omnes boni quaereremus, quemadmodum spectatissimum, prudentissimumque hominem, summo consilio, summa virtute, summa auctoritate domestica præditum, *levatum injuria*, civem retinere possemus, quam uti nunc, cum de jure civitatis nihil potuerit deperdere, quisquam existat, nisi tui, Sexte, similis & stultitia, & impudentia, qui huic civitatem ademptam esse dicat. Qui quoniam, recuperatores, suum jus non deseruit, neque quicquam illius audacis, petulantiaque concessit; derelinquo jam communem causam, populique Rom. jus in vestra fide, ac religione depono. Is homo ita se probatum vobis, vestrique similibus semper voluit, ut id non minus in hac causa laborarit: nec contenderit aliud, quam ne jus suum dissolutum relinquere videretur: nec minus vereretur, ne contemnere æbutium, quam ne ab eo contemptus esse existimaretur. Quapropter siquid extra iudicium est, quod homini tribuendum sit: habetis hominem singulari pudore, virtute cognita, & spectata fide, amplissimum, Etruriae nomine totius, in *utraque fortuna* cognitum multis signis & virtutis, & humanitatis. Si quid in contraria parte in homine offendendum sit: habetis eum, ut nihil dicam amplius, qui se homines coegisse fateatur. Sin, hominibus remotis, de causa quaeritis: cum iudicium de vi sit: is, qui arguitur, vim se hominibus armatis fecisse fateatur: verbo se, non aequitate defendere conetur: id quoque ei verbum ipsum ereptum esse videatis: auctoritatem sapientissimorum hominum facere nobiscum: in iudicium non venire, utrum Caecina possederit, necne: tamen doceri possedisse: multo etiam minus quaeri, si A. Caecinae fundus sit, necne: me tamen id ipsum docuisse, fundum esse Caecinae: cum hæc ita sint, statuite quid vos temporarie, de armatis hominibus, quid illius confessio de vi, quid nostra decisio de aequitate, quid ratio interdicti de jure admoneant, ut judicetis.

M. TVL-

1. A. Caecina fundus sit. Buchananus coniecerat A. Caecina fundus sit, & hoc & paulo post, quod recepit in contextum Lambinus.

sed emendationem hanc resollie Hotomanus lib. II. Observac. cap. 19.